

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

מזבח הנחושת בבית ראשון?! (שיעור מס' 83)

הרב תמיר כהן (tamir2co@gmail.com)

1. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק א הלכה יג

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהיה מחובר באדמה שלא יבנוהו לא על גבי כיפין ולא על גבי מחילות, וזה שנאמר ואם מזבח אבנים מפני השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה.

2. מלכים א פרק ח פסוק טד

בַּיּוֹם הַהוּא קִדֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־ה' כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' קָטָן מִהַכִּיל אֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:

רש"י

את תוך החצר - דברים ככתבן דברי רבי יהודה קדש את רצפת העזר' בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה:

כי מזבח הנחשת - מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת: קטן מהכיל את העולה ואת המנחה שהרבו להביא

אמר לו ר' יוסי... אם כן מהו קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה:

קטן מהכיל - בשל משה הוא אומר כאדם שאומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה:

רד"ק

(טד) קדש המלך את תוך החצר - הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה גזזו עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה... לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל.

ודברי רבותינו ז"ל מחלוקת בזה... ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחשת וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל, פי' מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברים של תימה הם

3. מלכים ב פרק טז

(יד) וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' וַיִּקְרַב מֵאֵת לִפְנֵי הַבַּיִת מִבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית ה' וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צְפוֹנָה:

רש"י

(יד) ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו' - אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגזו, ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו: 'מזבח הנחשת', שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שנינו אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו צרכי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לע"ג סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה' ויתן אותו אצל מזבח הקדש צפונה ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במס' שבת דף נ"ה) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת (יחזקאל ט' ב') מזבח הנחושת מי הוה אמר להם התחילו ממקום שאומרים שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחושת קראו מזבח:

4. תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א

ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבש הבדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. מזבח הנחשת מי הוה? אמר להו הקדוש ברוך הוא: התחילו ממקום שאומרים שירה לפני.

רש"י

מי הוה מזבח הנחשת - בימי יחזקאל, והלא שלמה גזזו ועשה מזבח אבנים של שלושים ושתיים אמה, דכתיב (מלכים א, ח) כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל, כאדם האומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה.

ממקום שאומרים שירה - מן הלויים שאומרים שיר בכלי נחשת.

5. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תרומה סימן יא

את מוצא מזבח שעשה משה היה חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממזבח העולה שעשה שלמה, תדע לך, שבשעה שבנה שלמה בית המקדש בנה מזבח העולה שנא: 'אז יעלה שלמה אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא'. ולפי שהיה יודע שמזבח הנחשת שעשה משה היה חביב לפני הקדוש ברוך הוא הוציא שם המזבח שבנה: **מזבח הנחשת**. שנא: 'ויעש את מזבח הנחשת עשרים אמה', ראה מה חביב היה מזבח הנחשת שעשה משה

6. מזבח הנחושת – השוואה בין מלכים לדה"י

הנושא	מלכים א'	דברי הימים ב'
שלמה בגבעון	וַיִּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גְּבֻעֹנָה לְזִבְחֵ שָׁם כִּי הָיָא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלְף עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא: (ג', ד')	וּמִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹרֶ שָׁם לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' וַיִּדְרָשֶׁהוּ שְׁלֹמֹה וְהִקְהֵל: וַיַּעַל שְׁלֹמֹה שָׁם עַל-מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר לְאַהֲל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו עֲלוֹת אֶלְפִי: (א', ה-ו)
בנית המקדש	-----	וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אַרְבֹּא וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וַעֲשָׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ: (ד', א)
חנוכת המקדש	(כב) וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' נֶגֶד כָּל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמַיִם: (נד) וַיְהִיו כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהַתְּפִלֵּל אֶל-ה' אֵת כָּל-הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קֹם מִלִּפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' מִקְרַע עַל-בְּרָכָיו וְכַפָּיו	וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' נֶגֶד כָּל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו: כִּי עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיֹּר נְחֹשֶׁת וַיִּתְּנֶהוּ בְּתוֹךְ הָעֶזְרָה חֲמִשׁ אַמּוֹת אַרְבֹּא וְחֲמִשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת שְׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֵד עָלָיו וַיִּבְרַךְ עַל-בְּרָכָיו נֶגֶד כָּל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמַיִם: (ו', יב-יג)

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

<p>וַיִּקְדַּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־ה' כִּי־עָשָׂה שָׁם הָעֵלֹת וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָזוּל לְהַכִּיל אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַחֲלָבִים: (ז', ז')</p>	<p>פְּרָשׁוֹת הַשְּׁמִים: (ח', כב; נד)</p> <p>בַּיּוֹם הַהוּא קִדְּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־ה' כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' קָטָן מִהַכִּיל אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים: (ח', טו)</p>	<p>הקרבת קורבנות בחנוכת המקדש</p>
---	---	--

7. דגש על המזבח בדברי הימים, לעומת מלכים

דברי הימים ב'	מלכים א'	
<p>וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְזוֹ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וַעֲשָׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ: (ד', א)</p>	<p>-----</p>	<p>בניית המזבח</p>
<p>וְכַכְלֹת שְׁלֹמֹה לְהַתְּפִיל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשְּׁמַיִם וְתֹאכַל הָעֵלָה וְהַזְּבָחִים וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת־הַבַּיִת: (ז', א)</p>	<p>-----</p>	<p>ירידת אש מהשמים</p>
<p>וַיַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֵרֶת כִּי־חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהַחֵג שִׁבְעַת יָמִים: (ז', ט)</p>	<p>וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בְּעֵת־הַהִיא אֶת־הַחֵג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ ... לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם: (ח', טו)</p>	<p>חנוכת המזבח</p>
<p>וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי שְׁמֵעֵת אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־תְּחִנָּתְךָ... הַקְּדֹשֶׁתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם־שָׁמַי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבֵּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים: (ט', ג)</p>	<p>וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי שְׁמֵעֵת אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־תְּחִנָּתְךָ... הַקְּדֹשֶׁתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם־שָׁמַי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבֵּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים: (ט', ג)</p>	<p>דברי ה' לשלמה</p>
<p>אֲזַ הָעֵלָה שְׁלֹמֹה עֲלֹת לֵה' עַל מִזְבֵּחַ ה' אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי הָאוֹלָם: וּבַדְּבָר־יוֹם בַּיּוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוַת מֹשֶׁה לְשִׁבְתוֹת וְלַחֲדָשִׁים וְלַמִּזְבְּחוֹת שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג הַמִּצֹּת וּבְחַג הַשִּׁבְעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת: (ח', יב-ג)</p>	<p>וְהָעֵלָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֲלֹת וּשְׁלָמִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לֵה' וְהַקְטִיר אֹתוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' וְשָׁלַם אֶת־הַבַּיִת: (ט', כה)</p>	<p>העבודה במזבח</p>

8. זוה"ק תרומה קלח ע"ב – קלט ע"א

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

ונחושת דא איהו גוון כגוונא דזהב בגין דאצטבע מגוון זהב ומגוון דכסף, ועל דא מזבח הנחשת קטן אמאי איהו קטן כמה דאת אמר (מלכים א ח) כי המזבח אשר לפני יי' קטן מהכיל את העולה וגו', כמה דאת אמר (שמואל א יז) ודוד הוא הקטן ואף על גב דאיהו קטן כלא אתאחיד בגויה, ואי תימא מזבח אחרא אקרי קטן, לאו הכי, דלאו קטן בר האי דכתיב (בראשית א) את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ודא איהו המאור הקטן, המאור הגדול דא מזבח הפנימי דאיהו מזבח הזהב...

ועורות תחשים סטרא חדא אית דרבי גו סטרא אחרא בחורבא ולא בישובא אשתכח ודא איהו סטר דכיו ואקרי תחש, בספרא דשלמה מלכא אית גו האי מזבח הנחשת דקאמרן רזין עלאין דהא מזבח אדמה כתיב (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי וגו' ודא איהו רזא כדקא יאות. נחשת, כד שלטין טורין אחרנין ואיהי צריכא למיזן לון אצטבע בהאי גוון למיזן לון ואינון אקרון הרי נחשת, ואינון הרי נחשת אתמשך מנייהו רוחא חדא מגו האי מזבח וכד האי מזבח אסתלק בסליקו אחרא כדין אסתלק את נ' דאיהו מזבח קדישא ואשתאר רוחא דאלין טורי נחשת וכד ההוא רוחא אסתליק בקיומיה אקרי תחש דהא אסתלק מניה את נ' והאי אתפרש לכמה רוחין אחרנין ואקרון אוף הכי ועל דא אקרי ההוא עמא (חד) תחש כמה דאת אמר (בראשית כב) ואת תחש ואת מעכה אינון הוו ידעי בהאי חיה דמשכנא דאקרי על שמהון.

9. פרדס רימונים לרמ"ק – שער ערכי הכינויים

מזבח שני מזבחות הם פנימי וחיצון. פנימי בינה אשר שם הזהב ושם הקטורת כי היא הקושרת כל הספירות ומאחה אותן. וחיצון נחשת היא המלכות.

ומ"ש ואיהי איצטריכא למיזן לון, הכוונה כי היא נותנת מזון וחיות לכל, לימין הקדושה ולסטרא דשמאלא. ולפי שאין ראוי לתת להם המזון הקדוש נותן להם משמרי היין ומהעכירות כמו הם בלחמם הטמא. ולכן נקראת היא אז נחשת להראות על ענין התחש הקרוב אליה. והנו"ן רומז אל המלכות עצמה. ונודע כי המזבח הרומז למלכות נבוב לוחות היה והיו ממלאים אותו באדמה. ואדמה נגזר מאדם שהוא בעלה. וסביב לה הקליפה של נחש"ת. ועד שלא בא שלמה המע"ה היה מזבח הנחשת מטעם שהיתה לבנה בחסרונה ולא היה הזווג אמתי כנודע. וכאשר נבנה בית המקדש של מטה נבנה ב"ה של מעלה והי' לבנה במילואה והיה המזבח מאדמה כולו להראות על לבנוניתה וכבר נפרדה ממנה קליפת התחש. והיה מלובן בסוד הלובן להראות שכבר עברו ימי לבונה ונטהרה מהדמים ועומדת לבנה בלבונה. וזה החילוק שבין מזבח אדמה למזבח נחשת.